

Kulturno antropološki argumenti za uvajanje ekonomske demokracije v Sloveniji

Ekonomске demokracije v Sloveniji ne gre razumeti kot izum socializma, ampak kot del zgodovinsko vzpostavljene socialne in kulturne tirnice, po kateri so naši slovenski predniki stoletja organizirali svoje ekonomsko in družbeno življenje. Kot taka predstavlja del socialne in kulturne tradicije Slovencev in hkrati tudi del zgodovinsko vzpostavljenega kulturnega in socialnega kapitala Slovencev, ki bi ga lahko oz. morali izkoristiti tudi danes.

Splošna izhodišča

Ločevanje med družbo in kulturo

V slehernem socialno in kulturno antropološkem proučevanju in razlaganju družbenih procesov je treba vedno ločiti med tistimi aspekti socialno kulturne realnosti in procesov, ki jih v antropologiji razumemo kot družbo, ter tistimi vidiki istih fenomenov, ki jih v antropologiji razumemo kot kulturo. Čeprav se družba in kultura vedno pojavljata hkrati in čeprav imajo vsi socialni procesi in fenomeni hkrati tako družbene kot tudi kulturne dimenzije in značilnosti, je v analizi socialnih fenomenov in procesov, še posebej pa v analizi socialnih procesov, treba vedno **analitično ločevati družbo in kulturo**.

Z **družbo** se v socialni in kulturni antropologiji označujejo institucionalni vidiki in dimenzije človekovega socialnega bivanja, torej svet družbenih/socialnih institucij¹. Ključno dimenzijo in temeljne značilnosti sleherne konkretne družbe opredeljujejo družbene/socialne institucije z najrazličnejših dimenzij družbenega življenja (tip lastnine, tip političnega sistema, parlament, skupščina, tip družine, tip sorodstva itd.). **Kultura** pa po drugi strani v socialni in kulturni antropologiji predstavlja svet pomenov, torej tisti svet, ki določa načine, na katere ljudje razumejo svet, v katerem živijo.² Kultura torej določa tudi to, kako ljudje razumejo socialne oz. družbene institucije. Iste družbene institucije so lahko v različnih kulturah razumljene kot povsem različni družbeni fenomeni. V neki družbi je, na primer, lahko večstrankarski parlamentarni sistem razumljen kot sinonim demokracije, v drugi družbi kot sinonim za odsotnost svobode. V določeni kulturi je lahko zasebna lastnina proizvodnih sredstev razumljena kot najboljši tip lastnine proizvodnih sredstev, v drugi je lahko razumljena kot napačen tip lastnine proizvodnih sredstev itd. Povsem iste družbene institucije imajo torej lahko v različnih kulturah zelo različne, tudi povsem izključujoče se pomene.

Stabilnost in kontinuiteta kulture

Antropološki podatki in analize kažejo, da je svet pomenov (= kultura) bistveno bolj stabilen in trajen kot je svet institucij (= družba). Skozi prostor in čas **kažejo kulture bistveno večjo stabilnost in kontinuiteto kot družbe**. Iz številnih zgodovinskih primerov vemo, da je

---

¹ Eriksen 2001: 4; Ingold 2007: 737.

² Eriksen 2001: 4; Ingold 2007: 329.

mogoče družbene institucije zamenjati in spremeniti zelo hitro, celo hipno (npr. z zamenjavo zakonov), medtem ko se kultura, torej svet pomenov, ohranja tudi v novih, spremenjenih družbenih institucijah in razmerah. Zadnji dokaz za tovrstno vztrajanje kulture v novih, spremenjenih družbenih razmerah, predstavljajo prav postsocialistične družbe.³ Antropologi postsocializma so popisali vztrajanje zgodovinsko vzpostavljenih svetov pomenov v vseh postsocialističnih družbah, ki so jih proučevali, in to ne glede na radikalnost in globino družbenih sprememb, ki so jih doživele postsocialistične družbe.⁴

Socialni in kulturni antropologi so v terenskih študijah ugotovili tudi, da **drugačnim kulturam ni mogoče vsiliti (njim) tujih družbenih institucij in praks.**⁵ Kadarkoli in kjerkoli se je to poskušalo – in poskušalo se je velikokrat, predvsem v času kolonializma, a tudi pozneje – so bili tovrstni poskusi obsojeni na neuspeh. Temeljni razlog za ta neuspeh je bilo vztrajanje kulturnega sveta pomenov tudi v novih, vsiljenih socialnih institucijah in praksah. To vztrajanje je v praksi pomenilo, da so ljudje tudi v spremenjenih družbenih razmerah razumevali družbeni svet na način, na katerega so ga razumeli pred socialnimi spremembami in se temu primerno tudi vedli. Prav zato »izvoz« zahodne demokracije in političnega sistema v neevropske države praviloma ni bil uspešen, kar dokazujejo tako pretekli kot tudi sodobni, npr. postsocialistični primeri.

Socialni in kulturni antropologi pa so ugotovili še nekaj drugega: namreč, da nativci zmeraj, kadar pridejo v stik z Zahodom in zahodnimi institucijami, praviloma postanejo še bolj nativni, torej **še bolj zvesti svoji lastni kulturi in njenemu svetu pomenov.**⁶ Primerov neuspešnih vnosov oz. vsiljevanj zahodnih socialnih institucij, ki niso bile usklajene z nativno kulturo oz. nativnim svetom pomenov, poznamo veliko: tak primer je bila Indija v času britanske kolonialne oblasti, tak primer so bile številne afriške države, danes pa so to primeri post-socialističnih družb.

Nujna usklajenost institucij s kulturo

Sklep je torej jasen: **institucije morajo biti usklajene s svetom pomenom, če naj delujejo uspešno.** Uvoz zahodnih institucij, ne glede na njihovo funkcionalnost v zahodnih državah, lahko povzroči resne težave, celo krize. To se zgodi vedno, ko uvožene institucije niso skladne z nativnim svetom/svetom pomenov, tipičnim za lokalno družbo. Predpostavka, da je dovolj spremeniti institucije, da bi spremenili družbo, je napačna.

Zgodovina ni ena sama

Za produktivno razumevanje družbenih sprememb v vseh družbah, tudi v današnjih postsocialističnih družbah, pa je treba opustiti še neko drugo predpostavko: namreč predpostavko, da je **zgodovina ena sama, univerzalna in unilinearna za vse družbe in kulture.** Kot je dokazal že Franz Boas leta 1896⁷, je tovrstno razumevanje zgodovine in njenega poteka neustrezno, saj ni usklajeno s konkretno etnografsko evidenco iz neevropskih, danes pa tudi ne iz evropskih družb. Antropologi torej vemo, da zgodovina ni ena sama in enaka za vse države oz. narode. Neevropski narodi, prav tako pa tudi **Slovenci, so se razvijali**

---

³ Cf. Hann (ur.) 2007.

⁴ Ibid.

⁵ Geertz 1963; Hann (ur.) 2007; Hann, Hart 2011; Rey 1987; Rey 1973; Sahlins 1994 idr.

⁶ Sahlins 1994.

⁷ Boas 1897/1896/.

zelo drugače v primerjavi z današnjimi kapitalističnimi državami Zahoda. Ena ključnih razlik zadeva razliko v kulturi: današnje kapitalistične države so države, v katerih je bil kot prevladujoč uveljavljen protestantski način razumevanja sveta in posameznika⁸, torej protestantska kultura z za njo značilnim individualizmom, asketizmom, delovno etiko, demokracijo kot prevlado večine nad manjšino itd.

Za ustrezno razumevanje zgodovine je torej treba opustiti evolucionistično razumevanje poteka zgodovine, izum razsvetljencev 18. stoletja⁹, ki so ga v 19. stoletju prevzeli za razlago socialne zgodovine tako Morgan kot tudi Marx in Engels¹⁰. Po tem razumevanju **morajo vse družbe slediti enakim vzorcem razvoja oz. ponoviti zahodni model zgodovinskega razvoja.** Podatki iz neevropskih družb, ki so jih zbrali socialni in kulturni antropologi, ne potrjujejo takega univerzalnega in unilinearnega poteka socialnih sprememb. Zbrani podatki in njihova analiza so pokazali, da mora ustrezno razumevanje zgodovine in družbenih sprememb, ki so njen del, upoštevati razlike v zgodovinskem razvoju konkretnih družb, katerih pomemben del so tudi kulturne razlike med družbami.¹¹

Prepletanje tradicije in modernosti

Za uspešen potek družbenih sprememb v družbi – katerikoli, ne samo slovenski – bi morali poznati in upoštevati njeno skozi zgodovino izoblikovano **socialno in politično 'tirnico', njeno socialno in kulturno zgodovino.** Skozi zgodovino družbe – med drugim – oblikujejo svojo lastno, specifično logiko delovanja, skupaj z logiko socialnih sprememb. Te logike predstavljajo tipično 'pot' za določeno družbo, vrsto 'tirnice' ali struge, po kateri se odvijajo družbeni procesi v tej družbi.¹² Ta 'tirnica' je stabilna skozi prostor in čas ter predstavlja bistven del tega, kar razumemo pod **kulturno, družbeno in politično tradicijo, tipično za določeno družbo.** To tradicijo, to tirnico, je treba upoštevati in jo razumeti kot ključni opredeljevalec vseh značilnosti in procesov, ki so značilni za določeno družbo. Čeprav jo je mogoče razumeti kot del tistega, kar se v določeni družbi razume s tradicijo, te tirnice ne gre razumeti nujno kot nekaj, kar je družbenim spremembam nasprotno, kar jih zavira ali onemogoča, ampak nasprotno kot nekaj, kar uspešne družbene spremembe omogoča, pogojuje, celo pospešuje. Tak način delovanja tradicije na družbene spremembe je dokazala Nakanejeva za Japonsko.¹³ Nakanejeva je pokazala, da je bil na Japonskem vnos zahodnih družbenih institucij in praks tesno povezan in prepleten s tradicionalnimi vidiki družbenih institucij in kulturnih praks, ki so bile značilne za japonsko tudi že v preteklosti.¹⁴ Enako so ugotovili tudi drugi avtorji.¹⁵ Zato Nakanejeva sklene, da tradicija in modernost ne predstavljata dveh ločenih delov japonske družbe, ampak da sta med sabo prepleteni v enotno tkivo v sleherni družbeni instituciji in praksi, ki na Japonskem uspešno deluje.¹⁶ Uspešen potek družbenih sprememb torej ne zahteva ukinjanja starega in njegovo nadomeščanje z novim, ampak prepletanje starega in novega. Uspešne družbene spremembe tako pomenijo proces prepletanja novih družbenih institucij in praks z zgodovinsko vzpostavljenimi za družbo značilnimi nativnimi 'tirnicami'.

---

⁸ Weber 1988.

⁹ Godina 1998: 9-43.

¹⁰ Ibid.: 43-109.

¹¹ Boas 1987.

¹² Kalb 2007: 321-322, 327-328.

¹³ Nakane 1997.

¹⁴ Ibid.; Nakane 2004.

¹⁵ Macpherson 1995.

¹⁶ Nakane 1997: III.

Neposredna ekonomska demokracija Slovencev

Zgodovinska značilnost slovenske kulture

Tudi Slovenci smo skozi lastno zgodovino izoblikovali značilno socialno in kulturno tirnico, o kateri podrobno poročajo in ki jo natančno opisujejo predvsem zgodovinarji.¹⁷ Ena od ključnih značilnosti te slovenske native 'tirnice' je tudi **neposredna demokracija**. Neposredna demokracija je, kot ugotavljajo zgodovinski viri, bila ena ključnih značilnosti socialne organizacije naših prednikov že ob naselitvi Slovanov na današnje slovensko ozemlje.¹⁸ Kot taka je bistveno opredeljevala tako staroslovensko družbo in slovenski fevdalizem¹⁹, delujoča je ostala tudi po zemljiški odvezi v letu 1848, ostala pa je ključna značilnost slovenske družbene organizacije tudi v samoupravnem socializmu. Samoupravni socializem prakse neposredne demokracije torej ni niti izumil niti uvedel, ampak je le ohranil in predelal enega bistvenih elementov slovenske skozi zgodovino vzpostavljene socialno kulturne tirnice. Socialistično samoupravljanje je bilo **oblika native slovenske ekonomske demokracije**, ki je temeljila na 1400 let trajajoči zgodovini neposredne demokracije naših prednikov.

Vključevalnost

Neposredna demokracija je na današnjem slovenskem ozemlju predstavljala slovenski nativni sistem dogovarjanja in odločanja že od 6. stoletja dalje, torej od obdobja naselitve Slovanov, saj zgodovinarji menijo, da so jo naši predniki prinesli s sabo kot del staroslovanske družbene ureditve.²⁰ Nativna slovenska neposredna demokracija, ki se je iz te staroslovanske in staroslovenske demokracije izoblikovala, je imela vrsto značilnosti, tudi nekatere takšne, ki jo delajo za superiorno celo demokraciji grških polisov. Slovenska nativna neposredna demokracija je tako npr. v procese dogovarjanja in odločanja vključevala vse, ne glede na premoženje ali spol, česar grška demokracija v polisih ni poznala. Vsaj v obliki, v kateri se je izvrševala na temeljni ravni, v vaški skupnosti in kasneje tudi v mestih, je bila **vključevalna, ne pa izključevalna**. Na to njeno značilnost kaže npr. tudi praksa, da so se *veče*, torej sestanki, na katerih se je dogovarjalo in odločalo²¹, vršile zmeraj na prostem, kar je omogočalo, da so se v proces dogovarjanja in odločanja lahko vključili vsi, ki so to želeli.²² Zaprt prostor bi to lahko onemogočal. Zato večja, ki se je vršila v zaprtem prostoru, ni mogla sprejemati veljavnih odločitev. Kasneje pa so takšnim večam celo odrekli zakonitost.²³

Konsenzualnost

Druga ključna značilnost slovenske native neposredne demokracije je bila, da je šlo za sistem dogovarjanja in odločanja, ki je **težil k iskanju in oblikovanju konsenza, ne pa k preglasovanju**. Po tej svoji značilnosti se je bistveno ločila tako od starogrških, pa tudi od kasnejših zahodnih demokratičnih praks. Konsenzualnost kot značilnost slovenske neposredne demokracije je bila povezana z dejstvom, da je bila slovenska neposredna demokracija **tudi**

¹⁷ Blaznik, Grafenauer, Vilfan (ur.) 1970; Blaznik, Grafenauer, Vilfan (ur.) 1980; Maček 2007.

¹⁸ Maček 2007: 43; Vilfan 1961: 27-28; 63.

¹⁹ Maček 2007: 168; Vilfan 1961: 87-88.

²⁰ Maček 2007: 43; Vilfan 1961: 27-28.

²¹ Maček 2007: 43; Vilfan 1961: 63, 66.

²² Maček 2007: 43; Vilfan 1961: 63.

²³ Ibid.

oziroma celo predvsem ekonomska demokracija: služila je organiziranju obdelovanja zemlje v hubah²⁴. Zemlja je bila namreč v hubnem sistemu organizirana tako, da med deli zemljišča, ki so pripadali različnim podložnikom, ni bilo ne poti ne ograje²⁵, kar je v praksi pomenilo, da posameznik ni mogel priti do svoje zemlje, ne da bi prej hodil po zemlji in pridelku drugega.²⁶ Zato so se morali vsi člani vaške skupnosti dogovoriti, kdaj bodo vsi hkrati in istočasno opravljali ista dela na zemlji.²⁷ Samo tak dogovor je omogočal obdelavo lastne zemlje, ki se je lahko izognila uničevanju pridelka drugih. Za doseganje tega tipa obdelovanja je bil nujen konsenz, saj ga preglasovanje ni moglo zagotoviti.

Seveda pa zgodovinski viri poročajo tudi, da je bil lahko ta tradicionalni staroslovanski in kasneje staroslovenski in slovenski način sprejemanja odločitev tudi precej anarhičen ter časovno potraten.²⁸ Hitreje in lažje je namreč doseči preglasovanje kot konsenz.

Usmerjenost v preživetje

Naslednja ključna značilnost slovenske zgodovinsko prakticirane neposredne ekonomske demokracije je bila njena usmerjenost v preživetje. To slovensko neposredno ekonomsko demokracijo povezuje z **domačijskim produkcijskim načinom**.²⁹ V socialni organizaciji, značilni za slovenski fevdalizem, je znotraj vaške skupnosti predstavljala temeljno socialno in ekonomsko enoto domačija (= gospodinjstvo domačije). Domačija je tradicionalno vključevala tako vse člane ožje družine kot tudi vse druge, ki so živeli in delali na domačiji. Skupni cilj vseh članov domačije je bil z lastnim združevanjem dela in produkta zagotoviti preživetje vseh članov domačije. Domačija je delovala po principu, da vsak prispeva po svojih možnostih in prejema po svojih potrebah.³⁰ Ta princip je veljal tako za tiste, ki so v domačiji delali, kot za tiste, ki niso mogli delati (otroke, starce, bolne), sicer otroci, starci in bolni ne bi preživeli. Ker je bil cilj ekonomskega delovanja zagotoviti preživetje vseh članov domačije, se je torej v domačiji preživetveno nagrajevalo članstvo, ne pa delo. Sahlins ta tip družbene organizacije označuje kot **edini komunizem, ki je kdaj obstajal**.³¹ To pa je bil tudi tisti tip družbene organizacije, v katerem so Slovenci preživeli večino lastne zgodovine.

Naslednja raven, ki je bila ključna za neposredno demokracijo naših prednikov, je bila vas oz. vaška skupnost. Na ravni slovenskih vasi oziroma vaških skupnosti je bila uveljavljena logika **prerazporejanja pridelka in drugih za preživetje potrebnih elementov (orodja, dela itd.)**. Takšno prerazporejanje preživetvenih elementov predstavlja eno tipičnih značilnosti domačijskega produkcijskega načina.³² To prerazporejanje predstavlja logiko in prakso redistribucije.³³ Od redistribucije je bistveno odvisno preživetje sleherne domačije predvsem takrat, kadar domačija sama ne more pridelati dovolj hrane za lastno preživetje.³⁴ Tovrstni primeri bi za konkretno domačijo predstavljali smrt njenih članov od lakote, če bi jim drugi

²⁴ **Huba** – starejši izraz na kmetijo. Prvotno je bilo interesentu dodeljeno toliko zemljišča, da je od njega lahko živela normalna podložnikova družina.« (Maček 2007: 297). Za Slovence je bila značilna t. i. slovanska huba, ki naj bi po mnenju zgodovinarjev merila okoli 12 ha.

²⁵ Maček 2007: 86.

²⁶ Isto; Grafenauer 1970: 248.

²⁷ Grafenauer 1970: 248.

²⁸ Maček 2007: 15-16; Vilfan 1961: 24.

²⁹ Sahlins 1999.

³⁰ Isto: 124.

³¹ Isto.

³² Sahlins 1999.

³³ Isto.

³⁴ Isto: 96, 101, 144 idr.

člani vaške skupnosti ne pomagali s hrano. Tovrstna redistribucija je potekala med domačijami v isti vaški skupnosti (od tu pomen sosedov³⁵ in smiselnost slogana »Mercator najboljši sosed!«), potekala pa je tudi od zemljiških gospodov k podložnikom. Kadar namreč kmetje niso mogli pridelati pridelka, nujnega za lastno preživetje in posevek, so kašče odprli zemljiški gospodje, ki so dali kmetom potrebno žito.³⁶

Izraziti egalitarizem

Za razumevanje slovenske zgodovinsko vzpostavljene in uveljavljene neposredne ekonomske demokracije pa je treba izpostaviti še eno značilnost, namreč egalitarizem. Izraziti egalitarizem je bila ena od tistih značilnosti, po kateri se je slovenski fevdalizem razlikoval od fevdalizma oz. fevdalizmov, ki jih poznamo v drugih delih Evrope. Slovenske hube so bile organizirane po **izrazito egalitarnem principu**: vsak podložnik je dobil ne le enako veliko hubo, ampak tudi enako sestavljeno hubo.³⁷ To pomeni, da je bil v hubi posameznega podložnika enak delež gozda, pašnikov, njiv in drugih tipov zemljišč kot v hubah drugih podložnikov. Ker je slovenska pokrajina zelo raznolika, je to pomenilo, da so bili deli posesti posameznega podložnika lokacijsko razdrobljeni, saj so ležali na različnih delih vaške skupnosti oz. zemljiškega gospodstva. Od tu izvira razdrobljena zemljiška posest, ki je vse do danes značilnost slovenskega kmetijstva.³⁸

Prenos tradicionalne logike v samoupravljanje

Samoupravljanje, ki se je uveljavilo v socializmu, je pomenilo **prenos logike vaške skupnosti (v kateri se vsi poznajo) v podjetja in tovarne, torej v mesta**. Zato samoupravni socializem večini Slovencev ni bil tuj, saj je bila večina Slovencev tudi v socializmu povezana z vasjo in vaškim načinom življenja. Večina delavcev v slovenskih socialističnih tovarnah je npr. izvirala iz vasi, velik del pa jih je kljub delu v tovarnah še vedno živel na vasi. Ni pa bil samoupravni socializem enako razumljiv in sprejemljiv za druge etnične skupine oz. narode v socialistični Jugoslaviji, npr. za Srbe, Hrvate, Črnogorce itd. Te etnične skupine so namreč imele drugačno zgodovino in kulturo, drugačen tip fevdalizma itd., kar je pri njih izoblikovalo drugačne zgodovinsko vzpostavljene socialne in kulturne tirnice. Avtor samoupravnega socializma je bil Edvard Kardelj, ki je bil Slovenec. Ta je tradicionalno slovensko domačijsko socialno organizacijo naredil za politični, ekonomski in socialni sistem socialistične Jugoslavije. S tem so del jugoslovanskega socializma postale tudi zgoraj omenjene značilnosti tradicionalne slovenske družbene organizacije, med drugim tudi neposredna ekonomska demokracija, ki smo jo prakticirali v Jugoslaviji kot jugoslovansko socialistično samoupravljanje.

---

³⁵ Makarovič 1982: 469-470.

³⁶ Maček 2007: 193.

³⁷ Blaznik 1970b: 191; Blaznik 1980: 255; Grafenauer 1970b: 240; Maček 2007: 85; Vilfan 1961: 228-229.

³⁸ Maček 2007: 287.

Ekonomska demokracija ni izum socializma

Ekonomske demokracije torej ne gre razumeti kot izum socializma, ampak kot **del zgodovinsko vzpostavljene socialne in kulturne tirnice**, po kateri so naši slovenski predniki stoletja organizirali svoje ekonomsko in družbeno življenje. Kot taka predstavlja del socialne in kulturne tradicije Slovencev in hkrati tudi del zgodovinsko vzpostavljenega **kulturnega in socialnega kapitala Slovencev, ki bi ga lahko oz. morali izkoristiti tudi danes**. Gre za nativno slovensko obliko soodločanja in sprejemanja konsenzualnih odločitev, ki so povezane predvsem z zagotavljanjem preživetja posameznikov ter z organiziranjem skupinskega načina bivanja tako, da se dogovarjanje in konsenz uveljavljata v vseh sferah družbenega bivanja. Gre za drugačen tip demokracije, kot je uveljavljen na Zahodu. Je pa ta tip demokracije v času socializma zanimal tudi Zahod. V času samoupravljanja so ta tip demokracije proučevali in se pri nas učili mnogi posamezniki in skupine iz zahodnih držav.

Slovenija in zahodni kapitalizem

Nekritičen »uvoz« zahodnega kapitalizma

Ena od ključnih napak in problemov slovenskega postsocializma leži v dejstvu, da smo v Sloveniji kot edino sprejemljivo in možno prihodnost skušali **neuspešno 'uvoziti' kapitalizem iz zahodnih družb**, ne da bi pri tem upoštevali zgodovinsko vzpostavljeno slovensko socialno in kulturno tirnico, po kateri potekajo družbeni procesi v slovenski družbi že stoletja, in to ne glede na to, za katero konkretno družbo je v konkretnem zgodovinskem obdobju šlo. Tu je Slovenija zagrešila isto napako, kot so jo zagrešile tako rekoč vse ostale postsocialistične družbe.

Že 25 let se skušamo približati zahodnim družbam oz. **ponoviti njihovo zgodovino in sedanji družbeni ustroj** na način, da ukinjamo lastne nativne družbene institucije in logike ter na njihovo mesto postavljamo institucije in logike iz različnih zahodnih družb. Obnašamo se, kot da je zahodni kapitalizem samopostrežna trgovina, kjer vzameš iz posameznih sistemov, kar misliš, da ti ustreza, in kjer nato lahko te elemente, prevzete iz različnih družb, poljubno sestavljaš v enotno delujočo družbo. Ta logika se je pokazala za nedelujočo, ne le zaradi že omenjenih razlogov ignoriranja lastne zgodovinsko vzpostavljene socialne in kulturne tirnice in zaradi dejstva, da zahodna zgodovina in zahodne družbe ne predstavljajo modela družbenih sprememb in družbenega ustroja za vse družbe, temveč, na primer, tudi zato, ker **napačno razumejo različne obstoječe kapitalistične družbe kot le eno različico družb**. Kar se ignorira, je dejstvo, da so različne danes obstoječe kapitalistične družbe različne družbe, katerih elementi niso medsebojno kompatibilni in jih zato ni mogoče združevati oz. povezovati v eno družbo.

Slovenija je v svojem postsocializmu torej skušala s ponavljanjem 'zahodne zgodbe' (ki kot ena sama zgodba sploh ne obstaja) pretvoriti slovensko družbo v uspešno kapitalistično družbo zahodnega tipa. Rezultati kažejo, da pri tem ni uspela. **Razkorak med zahodnimi družbami in Slovenijo se ne manjša, ampak veča**. Vendar pa ti rezultati niso omajali vere velikega dela Slovencev in Slovenk ter slovenskih politikov, da nam bo ta pretvorba vsekakor uspela v najbližji prihodnosti. Danes smo Slovenci žal eni največjih vernikov te dokazano napačne percepcije in ideologije.

Strukturna kriza v Sloveniji

Za postsocialistično Slovenijo je namesto uspešne ponovitve zahodne zgodbe značilna sistemska kriza, ki je ekonomska, socialna, politična in moralna. Ta kriza ni, kot napačno meni velik del Slovencev in slovenskih politikov, rezultat mednarodne ekonomske krize. **Ta kriza je strukturna, tj. proizvaja jo struktura postsocialistične slovenske družbe sama.** Krizo proizvaja zato, ker uvožene institucije niso kompatibilne s slovensko zgodovinsko vzpostavljeno socialno in kulturno tirnico.³⁹ Ta nekompatibilnost proizvaja vrsto problemov v ekonomski, socialni, politični in moralni sferi družbe.⁴⁰ Eden od njih je **odsotnost legitimnosti tako ekonomskega kot političnega sistema.**⁴¹ Okoli 87 odstotkov Slovencev, denimo, ni zadovoljnih z delovanjem demokracije.⁴² Drugega predstavlja zavestno nesodelovanje državljanov in državljanek Slovenije v slovenskem družbenem življenju in procesih.⁴³ Antropološke študije kratkih stikov med delovanjem nativnih prebivalcev določene družbe in uvoženimi zahodnimi institucijami so pokazale, da ljudje, kadar so prisiljeni sodelovati v sistemu, ki zanje ni smiseln in/ali moralno sprejemljiv, **sodelujejo zgolj toliko, kolikor je nujno za preživetje**, sicer pa se obnašajo po principu pasivne rezistence. V Sloveniji je takšno vedenje vidno na primer kot izjemno visoka stopnja abstinence državljanov in državljanek Slovenije v tako rekoč vseh družbenih dogajanjih.⁴⁴ Politična abstinenca na volitvah, referendumih ipd. je morda najbolj znan primer tega nesodelovanja. Ni pa edini. Posebne oblike rezistence se uveljavljajo tudi v drugih sferah družbe, tudi v ekonomiji.

Imperativ za uspešne spremembe

Za uspešni slovenski potek družbenih sprememb, ki se ga rado enači z razvojem, pa naj bo ta kapitalističen ali kakšen drug, bi torej morali v Sloveniji uvajati družbene institucije in spremembe, ki bodo v slovenski družbi lahko delovale oz. funkcionirale.⁴⁵ Delovale oz. funkcionirale pa bodo lahko le tiste institucije in spremembe, ki bodo **kompatibilne z zgodovinsko vzpostavljeno socialno in kulturno tirnico.** Samo takšne institucije in spremembe bodo lahko kulturni in socialni kapital te tirnice produktivno uporabile, ne pa ga aktivirale kot blokado družbenih sprememb in družbenih institucij, kar je značilno za celotni slovenski postsocializem. Nekritično uvažanje (kopiranje) institucij in procesov, kot jih poznajo na Zahodu, torej ne bo prineslo zelenih učinkov. To dokazuje zadnjih 25 let nazadovanja Slovenije iz 'zgodbe o uspehu', 'druge Švice' ipd. v državo, ki je danes razpoznana za 'luzerja' postsocializma.

Parlamentarna in ekonomska demokracija v Sloveniji

V skladu z vsem doslej povedanim torej v Sloveniji potrebujemo demokratičen politični in ekonomski sistem, ki bo **za Slovence smiseln in legitimen.**

---

³⁹ Godina 2014.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ CJMMK 2013; CJMMK 2014.

⁴² CJMMK 2013; CJMMK 2014.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Godina 2014.

Politična demokracija

Trenutno stanje

Trenutni sistem parlamentarne demokracije za Slovence to ni.⁴⁶ Za številne Slovence sistem parlamentarne demokracije, kot kažejo na terenu zbrani podatki, pomeni odsotnost demokracije in to zato, ker vključuje državljane in državljanke v procese odločanja le občasno, torej na volitvah.⁴⁷ Manjka torej **neposredna demokracija, ki se prakticira stalno.**⁴⁸

Drugi ključni problem slovenskega političnega sistema je dejstvo, da **slovenski parlament funkcionira po domačijskem principu:** skrbi za preživetje lastnih članov, ne oziraje se na to, kaj to pomeni za ostale, ki niso člani te 'domačije'. Vsaj tako slovenski parlament vidijo številni državljani in državljanke Slovenije.⁴⁹

Temu političnemu sistemu je tuj **koncept splošnega interesa** in delovanja v tem interesu. Tu gre za tradicionalno značilnost slovenske politične in socialne organizacije, ki jo vodi logika socialnega partikularizma, ne pa širšega splošnega interesa.⁵⁰ V tem smislu je slovenska nacionalna država institucija, za katero Slovenci nimajo zgodovinsko vzpostavljenega socialnega in kulturnega kapitala, na kar je opozoril, na primer, tudi Bučar.⁵¹

Če povedano združimo z dejstvom, da v Sloveniji tradicionalno prevladuje zgodovinsko vzpostavljena politična kultura nevidnosti, skladno s katero se Slovenci ne želijo individualno izpostavljati oz. politično aktivirati⁵², se **razkorak med zgodovinsko vzpostavljeno slovensko socialno in kulturno tirnico in današnjim političnim sistemom še poveča.** Zahodna politična država, ki vključuje parlamentarno demokracijo, predpostavlja obstoj posameznikov, ki posegajo v sistem in ga spreminjajo. Teh in takšnih posameznikov pa v Sloveniji tradicionalno ni. Pri Slovencih so vse pomembne socialne in politične intervencije v zgodovini temeljile na principu kolektivnosti oz. kolektivnih akterjev⁵³ (npr. kmečki panti, NOB, osamosvojitve itd.). Brez kolektivnih akterjev je slovenski politični sistem, pa tudi slovenska družba, blokiran. Ta blokada je del družbenega in političnega vsakdana celotnega slovenskega postsocializma.

Možni rešitvi

Možni rešitvi tega problema sta skladno z zgodovinsko vzpostavljenim socialnim in političnim kapitalom v Sloveniji dve:

- **prvič:** to, da se pojavi »big man«⁵⁴ iz ljudstva, ki vpeljuje preživetvene projekte, ki izboljšujejo položaj vseh ljudi, in zato ljudje postanejo motivirani za sodelovanje v družbenih institucijah in procesih (primer takšnega 'big mana' je bil Josip Broz Tito), ali

---

⁴⁶ CJMMK 2013; CJMMK 2014.

⁴⁷ Ibid.; Godina 2014.

⁴⁸ Godina 2014.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Godina 2014: 311-314.

⁵¹ Bučar v Hladnik-Milharčič 2012: 10.

⁵² Godina 2014.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Sahlins 1963.

- **drugič:** vzpostavitev kolektivnega akterja, ki se vzpostavi tako, da se posamezniki povežejo v projektu oz. aktivnostih, v katerih vidijo lastno preživetveno korist (primer takšnega delovanja so bile vstaje v letu 2012).

V Sloveniji bi torej morali tudi v političnem sistemu vpeljati rešitve, ki bi **ta sistem ne blokirale, temveč aktivirale**. Te rešitve bi seveda morale biti nujno usklajene s slovensko zgodovinsko vzpostavljeno socialno in kulturno tirnico. V celotnem obdobju slovenskega postsocializma tovrstnih rešitev nismo uvajali. Še več: nismo bili niti usmerjeni v to, da bi jih poiskali ali izoblikovali.

Eni redkih konstruktivnih predlogov, ki bi lahko bistveno izboljšali delovanje slovenskega ekonomskega, socialnega in političnega sistema, so predlogi za ponovno vpeljavo neposredne demokracije. V to skupino sodijo tudi pobude za vpeljavo **neposredne ekonomske demokracije**. Te predloge in pobude so dajali vstajniki, dajejo jih različne civilne pobude, daje pa jih tudi Združena levica.

Ekonomska demokracija

Iniciative za vpeljavo neposredne ekonomske demokracije bi pomenile takšno **uskladitev ekonomskega sistema** z zgodovinsko vzpostavljeno slovensko socialno in kulturno tirnico, ki bi lahko pomembno aktivirala ekonomsko sfero in procese v njej. To dokazujejo tudi primeri dobrih praks v nekaterih slovenskih tovarnah in podjetjih.

Ekonomska demokracija pa ne pomeni le načina usklajevanja slovenskega postsocialističnega kapitalizma s slovenskim zgodovinsko vzpostavljenim kulturnim kapitalom, ampak pomeni še marsikaj drugega. Pomeni **prenos ekonomske moči** iz od proizvajalcev odtujenih centrov odločanja nazaj k proizvajalcem (kar je v slovenski zgodovini uveljavljena oblika organiziranja ekonomske moči od staroslovenske družbe do konca socializma). Pomeni tudi **podreditev ekonomije in politike družbi** in njenemu preživetju (kar je v veliki večini družb in tudi v slovenski zgodovini uveljavljeno delujoče razmerje med družbo, ekonomijo in politiko). Pomeni pa tudi **vpeljavo edine oblike kontrole**, ki je v slovenski družbi kdaj delovala – namreč kolektivne kontrole (ki je bila prav tako tista oblika kontrole, ki je v slovenski družbi obstajala od staroslovenske družbe pa do konca socializma).⁵⁵ Individualni nadzor in kontrola v slovenski družbi namreč ne moreta delovati, saj individualni nadzorniki postanejo del 'domačije', torej preživetvene ekonomske enote in njenega domačijskega delovanja. Kot taki nadzora in kontrole, ki bi omejevali preživetvene aktivnosti 'domačije', ne morejo uveljaviti. Takšne omejitve lahko uveljavi samo kolektiv.

Kakšne so možnosti za spremembe

Odrpto seveda ostaja vprašanje, ali v današnji slovenski družbi, ki ji vladajo kapitalski centri, ki obvladujejo tudi vlade, v družbi, ki je v zadnjih dveh desetletjih locirala sebe v **pozicijo neo-neo-kolonije**⁵⁶ in iz katere, tako kot iz vseh kolonij, odtekajo kapital, dobiček, delo in pamet – torej ključni dejavniki za družbo produktivnih družbenih sprememb – obstajajo možnosti za uvedbo takšnih družbenih, ekonomskih in političnih sprememb, ki bodo slovenski družbi in Slovenkam ter Slovencem v prid. Če upoštevamo, da je Slovenija **kapitalskim centrom ekonomsko in politično podrejena**, postaja uvedba takšnih družbenih

---

⁵⁵ Godina 2014.

⁵⁶ Godina 2014.

sprememb, ki bi povečale ekonomsko, socialno in politično moč Slovenije, vsaj vprašljiva. V kolikor bi tovrstne spremembe skušali uvesti, se zdi močno vprašljivo tudi, ali bi jih bilo mogoče uvesti s pomočjo parlamenta oz. parlamentarne demokracije, ki je orodje kapitalistih centrov v sferi politike in političnega odločanja. Veliko bolj verjetno se zdi, da bi takšne pobude lahko **uspešno uvedli akterji iz sfere civilne družbe** po logiki, po kateri so bile organizirane in izvedene tudi vstaje v letu 2012.

Viri:

Applebaum H. (ur.) 1987: *Perspectives in Cultural Anthropology*. Albany: State University of New York Press.

Blaznik P.

- 1970: *Poljska razdelitev*. V: Blaznik P., Grafenauer B., Vilfan S. (ur.), 1970: 185-196.
- 1980: *Podložniške obveznosti do zemljiškega gospostva*. V: Blaznik P., Grafenauer B., Vilfan S. (ur.), 1980: 241-278.

Blaznik P., Grafenauer B., Vilfan S. (ur.)

- 1970: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev*. 1. zvezek: *Agrarno gospodarstvo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- 1980: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev*. 2. zvezek: *Družbena razmerja in gibanja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Boas F. 1987/1896/: *The limitations of comparative method*. V: Applebaum (ur.): 70-80.

CJMMK 2013: Center za raziskovanje javnega mnenja (2013). *Politbarometer*, 1/2013. Dostopno na: https://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/razno/politbarometer_1-2013.pdf, 21. 8. 2013.

CJMMK 2014: Center za raziskovanje javnega mnenja (2014). *Politbarometer*, 6/2014. Dostopno na: https://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/razno/politbarometer_1-2013.pdf, 21. 8. 2013.

Eriksen T. H. 2001: *Small Places, Large Issues*. London: Pluto Press.

Geertz C. 1963: *Peddlers and Prices: Social Change and Economic Modernization in Two Indonesiaon Towns*. Chicago, Ill.: University of Chicago Press.

Godina V. V.

- 1998: *Antropološke teorije*. Ljubljana: FDV.
- 2014: *Zablode postsocializma*. Ljubljana: Beletrina.

Grafenauer B. 1970: *Poljedelski obdelovalni načini*. V: Blaznik P., Grafenauer B., Vilfan S. (ur.), 1970: 225-250.

Hann C. M. (ur.)

- 2007/2002/: *Postsocialism: Ideals, Ideologies and Practices in Eurasia*. London, New York: Routledge.

Hann C. M., K. Hart 2011: *Economic Anthropology. History, Ethnography, Critique*. Cambridge: Polity Press.

Hladnik – Milharčič E. 2012: *Intervju Dr. France Bučar*. V: *Objektiv* 28. 4. 2012: 10-13.

Ingold T. (ur.) 2007/1994/: *Companion Encyclopedia of Anthropology*. London, New York: Routledge.

Kalb D. 2007/2002/: *Afterword: globalism and postsocialist prospects*. V: Hann (ur.): 317-335.

Macpherson W. J. 1995/1987/: *The Economic Development of Japan 1868-1941*. Cambridge: Cambridge University Press.

Maček J. 2007: *Na zemlji domači*. Celje: Celjska Mohorjeva družba

Makarovič M. 1982: *Strojna in Strojanci*. Narodopisna podoba koroške hribovske vasi. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Morishima M. 1988: *Economy and culture: aspects of modernization in Japan*. V: *International Social Science Journal* 118: 460-467.

Nakane C.

- 1997/1973/: *Japanese Society*. Tokyo: Bunkyo-ku.
- 2004/1967/: *Kinship and Economic Organization in Rural Japan*. Oxford, New York: Berg.

Rey P.-P.

- 1971: *Colonialisme, neo-colonialisme et transition au capitalisme*. Paris: Maspero.
- 1973: *Les alliances des classes*. Paris: Maspero.

Sahlins M.

- 1963: *Rich Man, Poor man, Big-Man, Chief: Polytical types in Melanesiaand Polynesia*. V: *Comparative Study in Society and History* 5: 285-303.
- 1999/1972/: *Ekonomika kamene dobe*. Ljubljana: Založba /*cf.

Vilfan S. 1961: *Pravna zgodovina Slovencev*. Ljubljana:

Weber M. 1988/1929/: *Protestantska etika in duh kapitalizma*. Ljubljana: ISH.